

RÄNTA UR ETT FÖRDELNINGSPERSPEKTIV

Kandidatuppsats i nationalekonomi

Frida Samuelsson
Institutionen för nationalekonomi och statistik
Handelshögskolan, Göteborgs Universitet
Handledare: Bo Sandelin
Vårterminen 2008

SAMMANFATTNING

Trots att räntan generellt sett är mycket omskriven, hörs det sällan något om räntans fördelningseffekt. Då en så kallad negativ sådan är bekymmersam och politiskt kontroversiell, borde tystnaden om den från de tongivande institutionernas håll rimligen innebära att räntan faktiskt inte fördelar negativt. Uppsatsens huvudfrågeställning är därför: "Kan vi verkligen vara säkra på att räntan inte har någon negativ fördelningseffekt, eller finns det indikatorer på att så skulle kunna vara fallet, trots allt?"

Denna kompletteras av en första sidofrågeställning som härrör ur det faktum att ränteinkomst är ett specialfall av den mer allmänna ägandeinkomsten. Sidofrågeställning 1 lyder: "Blir analysen av räntans fördelningseffekt annorlunda om vi istället för att betrakta bara ränta tar hänsyn till all inkomst orsakad av ägande?"

En andra sidofrågeställning kommer av att det vetenskapliga fältet kring räntans fördelningseffekt är så utforskat att det inte finns förhoppning om att utreda alla dessa luckor under uppsatsarbetets gång: "Vilka luckor (främst empiriska men även teoretiska) behöver fyllas för att det ska vara möjligt att utreda räntans fördelningseffekter? Var behövs, med andra ord, morgondagens forskarinsatser sättas in?"

Arbetet inleds med en diskussion om val av så kallad bakgrundsvariabel för att fortsätta med en teoretisk sökning efter var ränteinkomster/-utgifter kommer in i respektive ut ur individers ekonomi. Det empiriska arbetet koncentreras sedan på indikatorer som antyder hur situationen ser ut vid dessa in- och utflöden. Indikatorerna hämtas i första hand i den svenska officiella statistiken (som handhas av Statistiska centralbyrån). Det visar sej att inkomstsidan och utgiftssidan verkar dra åt varsitt håll; inkomstsidan verkar för en negativ fördelning medan utgiftssidan antyder en positiv. Då inkomstsidan dock verkar vara kraftigare negativt fördelad än vad utgiftssidan är positivt fördelad, är slutsatsen att det finns rimliga skäl att oroa sej över att räntan totalt fördelar negativt. Detta mönster förstärkas om vi tar med all ägandeinkomst i analysen.

Till slut presenteras en lista över vetenskapliga luckor som identifierats men inte kunnat fyllas under uppsatsarbetets gång.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	s. 4
1.1 Problempresentation och bakgrund	s. 4
1.2 Begreppsdefinition och frågeställningar	s. 5
1.3 Svagheter respektive styrka	s. 7
1.4 Avgränsningar	s. 8
1.5 Bakgrundsvariabel	s. 10
2 Teoretisk diskussion om ränta och ägandeinkomst	s. 14
3 Indikatorer	s. 17
3.1 Direkta ränteinkomster	s. 17
3.2 Direkta ränteutgifter	s. 20
3.3 Halvdirekta ränteinkomster	s. 21
3.4 Indirekta ränteutgifter	s. 21
3.5 Indirekta ränteinkomster	s. 25
4 Slutsatser	s. 29
Referenslista	s. 33

1 INLEDNING

1.1 Problempresentation och bakgrund

“...there always stand the broad ethical and philosophical questions which have occupied the minds of many earlier writers; Are interest payments a form of exploitation? Are such payments socially desirable or necessary?”

Conrad, Joseph W, 1959

Det har skrivits för lite om ränta. Detta faktum är såväl denna uppsats orsak, som ett påstående med, kan det tyckas, tveksam sanningshalt. Det är ju svårt att läsa national-ekonomisk litteratur, eller ens en vanlig dagstidning, utan att stöta på fenomenet ränta. Ändå är räntan inte tillräckligt belyst! Dess fördelningseffekt är nämligen ofta helt utsluten ur analyserna.

Nu är detta inte detsamma som att den inte diskuteras – tankar om rättviseaspekter av ränta har funnits kanske lika länge som räntan själv, märkbart bland annat i flera av de största världsreligionerna. Vi har i Sverige idag också en räntekritisk folkrörelse (kanske främst känd genom organisationen JAK) som lägger stort fokus på räntans fördelningseffekter, liksom man i den allmänna debatten emellanåt kan höra farhågor om att höga räntor leder till ökade klyftor i samhället.¹

Men där en stor del av synen på ekonomin formas, liksom där makten över den finns – på handelshögskolor, i riksdag och regering och även i massmedia – är det mycket tyst i frågan. Detta märks inte minst genom att en vuxen person i Sverige idag troligen inte har en aning om hur mycket hon betalar eller får i ränta, trots att samma person antagligen på rak arm kan ange hur stor andel av hennes inkomst som betalas i skatt (som ju är en annan fördelningsmekanism). Frågar du en student som ägnat terminer av heltidsstudier åt det nationalekonomiska ämnet svarar antagligen inte hon bättre – sanningen att säga kan studenten troligen inte ens tala om på vilket sätt räntan fördelar (vilka den gynnar respektive missgynnar), eller om den fördelar överhuvudtaget. Okunskapen om räntans fördelningseffekt är massiv. Detta är lite förvånande, då fördelningsmålet åtminstone officiellt är ett av de viktigaste målen för den ekonomiska politiken.

1 Agell & Dillén, 1989, s. 9

1.2 Begreppsdefinitioner och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att belysa ränta ur ett fördelningsperspektiv, med dagens Sverige som undersökningsfält. För att kunna säga något mer om detta, måste de två centrala begreppen ränta respektive fördelning preciseras mer.

Låt oss börja med fördelning! Med fördelning avses här överföring av ekonomiska resurser från vissa individer/grupper i samhället till andra. I följande arbete kommer uttrycken positiv respektive negativ fördelning att användas. Med positiv fördelning avses det som i vardagligt tal kort och gott kallas fördelning, nämligen fördelning från individer/grupper som relativt sett har mycket av den aktuella resursen till individer/grupper som har mindre av densamma. Med negativ fördelning åsyftas det omvända; en fördelning från dem som har lite till dem som har mer. I vårt fall kommer den aktuella resursen vara pengar (i sin bredaste betydelse), dock ofta tolkad som inkomst², och när vi talar om huruvida räntan fördelar eller inte, handlar det rent krasst om hur stor nettoränteinkomst olika grupper i samhället har, och speciellt vilka det är som har en positiv nettoränteinkomst och vilka som har en negativ. (En fördelning kan givetvis också vara en nollfördelning, eller inte vara karaktäriserbar alls.)

Av den tidigare nämnda tystnaden kring räntans fördelning att döma, borde ränta åstadkomma en positiv fördelning, om någon alls. Detta eftersom en negativ fördelning knappast är något okontroversiellt utan snarare ett politiskt sprängstoff. Om en sådan vore fallet, borde det också finnas en livfull diskussion om den på varje sund ekonomisk/ekonomipolitisk instans med större inflytande/samhällsansvar, eller åtminstone en spridd kunskap om den bland allmänheten. Den ekonomiska teorin talar istället hellre om ränta i termer av tidspreferens, det vill säga om en överföring mellan en och samma individ (från den person individen är idag till den person individen skulle kunnat vara i framtiden om den bara valt att skjuta upp sin konsumtion lite) – vilket knappast är en upprörande eller kontroversiell form av fördelning, utan mer en oförarglig manifestation av vår fria vilja. Hänvisar man inte till tidspreferens, tolkas ränta stället ofta som kapitalets marginalprodukt, en definition som inte lägger någon vikt vid de individer som äger kapitalet, och därför placerar fördelningsfrågan i bakgrunden. Då ränta tas upp ur något slags klassperspektiv i standardlitteraturen, är det ofta via dess påverkan på mängden arbetstillfällen, vilket

2 Se bland annat definition av bakgrundsvariabel i avsnitt 1.5.

dels handlar om en mycket indirekt påverkan, och dels ofta avfärdas snart efter att den påtalats.³ Detta är bakgrunden och motivationen till uppsatsens huvudfrågeställning:

Kan vi verkligen vara säkra på att räntan inte har någon negativ fördelningseffekt, eller finns det indikatorer på att så skulle kunna vara fallet, trots allt?

Denna frågeställning hängde, som vi just sett, tätt ihop med definitionen av begreppet fördelning, i synnerhet underbegreppet negativ fördelning. Nu ska vi istället ta tag i det andra centrala begreppet – ränta – och se att även detta kommer att leda oss fram till en frågeställning, som denna gång blir en sidofrågeställning.

Med ränta menar man oftast inkomst orsakad av ägande (till skillnad från till exempel inkomst på grund av arbete), men inte ägande av vad som helst, utan av vissa speciella tillgångsslag, som exempelvis bankinnehav, obligationer och andra så kallade räntebärande papper. Ägande av andra tillgångsslag som fastigheter, mark och produktionsmedel/företag (via direkt företagsägande eller indirekt sådant i form av aktieinnehav) utesluts då ur analysen. På samma sätt definieras begreppet ränta i denna uppsats. Samtidigt som detta följer konvention och allmänt språkbruk, är det svårt att inte känna sej bekymrad av det godtyckliga i denna definition. Vad är det som gör att gränsen mellan de tillgångar som ska räknas respektive inte räknas går just där den går? Detta är orsaken till att resultaten i uppsatsen gällande ränta kommer (där det är möjligt) att jämföras och/eller kompletteras med de resultat man får om man istället betraktar alla tillgångsslag. Hit räknas allt som i vardagligt tal kallas ”kapital” (realt liksom finansiellt) eller åtminstone så många tillgångsslag som de tillgängliga statistikuppgifterna har att erbjuda oss – dock aldrig det speciella kapitalet humankapital, som vi helt utesluter ur analysen. Detta leder fram till följande sidofrågeställning:

Blir analysen av räntans fördelningseffekt annorlunda om vi istället för att betrakta bara ränta tar hänsyn till all inkomst orsakad av ägande?

En sista frågeställning får vi av det redan nämnda faktum att fältet är så utforskat. Från forskningshåll larmades det redan 1989 om att de empiriska såväl som teoretiska kunskaperna var alltför knappa för att kunna säga något bestämt om räntans fördelningseffekt.⁴ Enligt vad uppsatsförfattaren erfar har ingen revolution skett sedan dess inom området.

3 Se exempelvis Case, Fair, Gärtner & Heather, 1999 s.777, Persson, 2005 s.63 eller Flam, 2005 s. 77.

4 Agell & Dillén, 1989, s.13

Jag tror jag vågar påstå att ingen kan ange (hyfsat) säkra siffror på hur mycket räntan fördelar i Sverige idag, och inte heller vilken slags fördelning det är (positiv, negativ eller varken eller). Räntans fördelning är till stor del en vit fläck på Sveriges ekonomiska karta. Denna uppsats kommer givetvis inte lyckas fylla detta tomrum, trots att den utgör ett försök därtill. Den andra och sista sidofrågeställningen rör därför alla dessa vetenskapliga luckor som återstår att fylla:

*Vilka luckor (främst empiriska men även teoretiska) behöver fyllas för att det ska vara möjligt att utreda räntans fördelningseffekter? Var behövs, med andra ord, morgondagens forskarinsatser sättas in?*⁵

De stora vetenskapliga luckorna som omger räntefördelningen i Sverige medför en stor osäkerhet som alltigenom kommer att prägla detta arbete. Detta innebär att uppsatsens nyckelord är ”indikator”. En indikator definieras här som något som skulle kunna *antyd*a något om räntans fördelning. Det handlar alltså inte om faktum som säger att räntan faktiskt fördelar på ett visst sätt, utan snarare om siffror eller omständigheter som antyder att så skulle kunna vara fallet, och att det finns skäl att sätta in forskarinsatser just där, om klarhet ska bringas i fördelningsfrågan. Det handlar till stor del om att *ringa in*, mer än att *reda ut*. Detta betyder att trots att uppsatsens fokus på många sätt är kvantitativt (hur stor nettoränta har olika grupper i samhället, och speciellt; för vilka är denna positiv respektive negativ?) ska dess resultat uppfattas som kvalitativt. Inga siffror kommer att levereras i slutsatserna, men däremot faktum som pekar mer eller mindre starkt på en eventuellt negativ räntefördelning.

1.3 Svagheter respektive styrkor

Att räntans fördelningseffekt är så utforskad förklarar en stor del av uppsatsens svagheter. Ett arbete av det här slaget, som tar sej an ett ämne som mycket knappt behandlats tidigare blir för det första med nödvändighet bred. Frågetecknen är många och det är svårt för att inte säga omöjligt att veta vilka trådar som kommer leda till relevanta resultat och vilka som inte kommer att göra det, varför alla trådar mer eller mindre måste tas

5 Här kan man observera att uppsatsen genom denna frågeställning blir mycket falsifierbar. Att säga ”det finns inte” är svårt, att motbevisa det är lätt för den som eventuellt råkar snubbla över det eftersökta. Nu är ju det ur en vetenskapsteoretisk vinkel mycket bra med falsifierbara arbeten, men trots allt lite nervöst för författaren i fråga. Därför lägger jag här till en brasklapp: även om jag i slutändan inte kan vara säker på att den information jag söker (om räntans eventuellt negativa fördelning) faktiskt inte finns, bör en misslyckad informationssökning hur som helst innebära att informationen inte är lättillgänglig. Och detta borde inte bara ses som ett demokratiskt problem, utan även ett vetenskapligt. Framforskad kunskap är till ringa nytta om den inte är tillgängliggjord!

upp. Detta innebär i sin tur att uppsatsen blir ytlig, då ju utrymmet och resurserna är begränsade.

Samtidigt kan viktiga aspekter gå omärkta förbi, eftersom författaren måste ”komma att tänka” på dem för att de ska få vara med i analysen, när det nu inte finns någon självklar litteratur att leta i och systematisera utifrån.

Uppsatsen styrka och egna bidrag ligger i huvudsak i själva sammanställningen. Uppsatsen är ett första försök till en översiktskarta och instruktionsbok för framtida forskning. Detta försök må vara fumligt och präglad av nybörjarens otillräcklighet, men mej veterligen finns inget liknande i Sverige, och ska räntans fördelning någonsin redas ut så behövs sannerligen en startpunkt! På det teoretiska planet erbjuder uppsatsen en relativt nydanande diskussion om och systematisering av vad som kan eller bör betraktas som ränta, och var man måste titta om man ska upptäcka hur räntesummor delas ut till respektive tas från individer. Denna teoridel kan förhoppningsvis leda till vidare och djupare diskussioner om hur ränta kan betraktas, indelas och spåras. På det mer empiriska planet finns indikatorerna, som inte bara kan ses som ett sätt att besvara uppsatsens huvudfrågeställning, utan också som ett smörgåsbord av lösa trådar för forskare/ uppsatsskrivare att ta för sej av; varje indikator kan betraktas som en relativt outforskad ingång till den gåta som räntans fördelningseffekt är idag.

Härutöver kan också nämnas att även avsnittet om bakgrundsvariabeln och speciellt diskussionen om operationalisering av rikedom-/fattigdomsbegreppet, tar upp ett relativt odiskuterat eller åtminstone oprioriterat problem på det ekonomi-statistiska området.⁶

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är som redan nämnts avgränsad till räntans fördelning i Sverige i nutid. Nutid kommer i praktiken betyda år 2005, som är det senaste år för vilket det vid uppsatsens tillkomst finns offentliga statistikuppgifter från Statistiska centralbyrån (SCB, fortsättningsvis). I brist på information från just detta år kommer även andra år åberopas,

6 Att så är fallet styrks bl.a. av att båda de statens offentliga utredningar som på senare år haft i uppdrag att upptäcka problem hos den svenska ekonomiska statistiken och föreslå lösningar på dessa (SOU 2002:118 och SOU 2002:73) så gott som ignorerat de problem som tas upp i avsnittet 1.5 och definitivt inte föreslagit någon lösning på dem (se även fotnot 11). Inte heller på SCB:s hemsida har jag lyckats hitta något som ordentligt tar upp problemen. Den enda vetenskapliga artikel jag funnit som behandlar det problematiska med att operationalisera fattigdoms-/rikedomsnivå med en inkomstvariabel handlar för det första inte om Sverige (utan USA) och tar för det andra inte alls upp alla aspekter av problemet som behandlar i avsnitt 1.5 här (Caner, Wolff & Zacharias, 2005). Återigen kan jag ju inte hävda att det verkligen inte finns en sådan här diskussion, men en lättillgänglig sådan finns i varje fall inte! (Observera att det ur ett könsperspektiv problematiska med att göra om hushållsiffror till individsiffror dock är välkänt!)

men när inget annat nämns är det år 2005 som är referensår. Det bör noteras att år 2005 (liksom 2004 och även 2006) var en period med jämförelsevis låg ränta (se diagram 5). Detta innebär att den räntefördelning som spåras i uppsatsen borde vara svagare än om ett annat år valt som referensår.

Arbetet avgränsas också av att enbart gratis datamaterial används. Det innebär att när uppgifter hämtats från Sveriges officiella statistik, är det sådana siffror som SCB valt att ta fram och publicera (på internet eller i tryck). Det kan också vara siffror som SCB visserligen tagit fram, men ändå valt att inte publicera. Dessa kan man få tillgång till om man ber om det, men det finns ingen förteckning över vilka uppgifter som finns tillgängliga på detta sätt, vilket per automatik innebär att sådana uppgifter använts sporadiskt och slumpartat i arbetet. Att arbeta utan budget har under arbetets gång visat sej vara en besvärlig begränsning. Till mycket hög grad deklarerar ju både individer och företag både ränteinkomster och många andra ägandeinkomster, liksom inkomster och förmögenheter i allmänhet, och även vissa ränteutgifter. Utifrån dessa siffror, som ju finns lagrade i databaser, skulle man kunna komma om än inte hela vägen till sanningen om räntans fördelningseffekt, så i varje fall en mycket bra bit. Men utan pengar är man hänvisad till de körningar av datamaterial som SCB och eventuellt andra myndigheter valt att göra, och tyvärr har det visat sej att fördelningsfrågor i allmänhet och räntefördelning i synnerhet inte varit ett prioriterat område. De siffror som finns är, vilket kommer märkas, relativt få, och ofta inte heller på de variabler vi egentligen skulle vilja ha, utan variabler som i brist på bättre får fungera som ersättare. (Ur ett demokratiperspektiv är det här förstås ett intressant resultat i sej, särskilt mot bakgrunden att SCB publicerar extremt detaljrik information på många andra områden).

Vidare analyseras inte heller statens ränteinkomster/-utgifter och hur dessa fördelas. Analysen haltar givetvis utan detta, och därför är statens ränteaffärer verkligen en aspirant till de luckor som behövs fyllas i av framtida forskning. En kandidatuppsats är dock ett alltför begränsat projekt för att ta sej an även denna uppgift. Detsamma gäller eventuella skatteeffekter på ränteinkomster/-utgifter, som endast behandlas mycket sporadiskt.

Till slut kommer även den vidare analysen av räntans fördelningseffekt via antal arbetstillfällen uteslutas ur analysen. Denna är förstås viktig, men utgör ett helt forskningsfält i sej vilket dessutom är omtvistat, varför den lämnas därhän.

Det kan också nämnas att ingen större energi läggs på att ange felmarginaler (hänsyn till dessa tas bara vid överlappande konfidensintervall vid jämförelse av två eller fler variabelvärden). Detta har att göra med att fokus ligger på indikatorer och att slutresultatet inte

ska ses som kvantitativt.

1.5 Bakgrundsvariabel

Så fort man talar om fördelning, finns det en underliggande bakgrundsvariabel som definierar *vem* det är som får respektive ger. Detta till skillnad från själva undersökningsvariabeln, som definierar *vad* som fås respektive ges. Vår farhåga är ju att ränta för över pengar från fattiga till rika; alltså är det variabeln ”grad av ekonomisk fattigdom/riksdom” som bör vara vår bakgrundsvariabel.

Det svåra nu är att operationalisera denna. En första tanke är att göra det antingen med hjälp av något slags inkomst eller något slags förmögenhet. En av många olika inkomster är disponibel inkomst, som grovt sett är arbetsinkomst plus viss kapitalinkomst plus ”bidrag” minus skatt.⁷ Det är den inkomst vi ska använda oss av här, eftersom den helt enkelt visar ”vad man har i plånboken”, vilket ju måste vara mycket relevant i sammanhanget.

Förmögenhet är det vanligt att bara hoppa över, med argumentet att förmögenheter ändå syns i inkomststatistiken, detta eftersom en förmögenhet genererar inkomster (i form av exempelvis ränteinkomster, aktieutdelning och olika realisationsvinster).⁸ Men förmögenheter ger inte bara dessa direkta inkomster, utan också indirekta inkomster genom att den kan reducera (nödvändig) konsumtion, inte minst i form av boende (man bor relativt gratis i sitt helägda hus). Dessutom verkar en förmögenhet som en inkomst om man faktiskt konsumerar upp den (spritt över ett helt liv till exempel), om än inte enligt den klassiska inkomstdefinitionen (Hicks⁹). För det tredje är inte ens den ägandeinkomst som faktiskt kommer med i inkomststatistiken oproblematisk, eftersom den räknas som lika mycket värd som arbetsinkomst, när den i själva verket antagligen är värd mer för de allra flesta; den medför ju ledighet/fritid! Att bo i helägd bostad och utan arbetsinsats få 15 000 kr/mån i avkastning av en stor förmögenhet, upplever få är samma sak som att arbeta ihop 15 000 kr/mån varav en stor del går till att betala bostadshyra. Att bara ta med de direkta och i skattetabellerna märkbara inkomsterna som en förmögenhet gene-

7 Mer exakt är disponibel inkomst lika med löneinkomst + näringsinkomst/företagarinkomst + sjukpenning + föräldrapenning + dagpenning från totalförsvaret + (direkt) ränteinkomst + utdelning + kapitalvinst – kapitalförlust + pension + sjuk- och aktivitetsersättningar + arbetsmarknadsstöd + övriga socialförsäkringar + skattefria inkomster (som barnbidrag, underhållsbidrag, studiemedel och bostadsstöd) – skatt – övriga negativa transfereringar (som betalt underhållsbidrag, återbetalda studielån och avdrag för pensionsförsäkring).

Källa: SCB, *Statistiska Meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005*, s. 64 f.

8 Persson & Skult, 2005, s.171f

9 Enligt Hicks klassiska definition är inkomst den maximala mängd som kan konsumeras (per tidsenhet) utan att minska den reala förmögenheten. Källa: Hicks, 1948, s.172

rerar verkar alltså inte stämma särskilt bra överens med intuitionen av vad det är att vara rik fattig! Läger vi därutöver till det faktum att förmögenheter i Sverige är mycket ojämna fördelade än inkomster (oavsett hur dessa mäts)¹⁰, inser vi det orimliga i att operationalisera vår rik/fattig-variabel genom enbart inkomst, inte ens om vi tar till det kanske mest lämpade inkomstmättet disponibel inkomst. Vad vi i själva verket skulle behöva är ett viktat medelvärde av disponibel inkomst och förmögenhet, med kloka och vetenskapligt motiverade vikter. Ett sådant står dock inte att finna i den svenska (publicerade) officiella statistiken, och det närmaste vi kommer en vettig operationalisering av begreppet fattig/rik är disponibel inkomst. Ett klen resultat kan man tycka, när det ju gäller ett av de mest centrala begreppen i såväl ekonomin som vetenskap som i samhället som sådant, men icke desto mindre vad vi får nöja oss med här.¹¹

Det skulle dock kunna vara relativt oproblematiskt med disponibel inkomst som bakgrundsvariabel om det fanns en stark korrelation mellan disponibel inkomst och förmögenhet. Om exempelvis deciler¹² efter disponibel inkomst inte ändrar sej särskilt mycket om man tar hänsyn även till förmögenhet, spelar det ju ingen roll att det är enbart disponibel inkomst som är den formella bakgrundvariabeln – människorna i decilerna är ju desamma ändå. Finns då en sådan korrelation? Det finns en del som talar för detta, och annat som talar emot. Till exempel samvarierar nettoförmögenhet och sammanräknad förvärvsinkomst, om man tittar på deciler efter sammanräknad förvärvsinkomst (ju högre decilnummer desto högre medelnettoförmögenhet).¹³ Vill vi istället utgå från deciler efter disponibel inkomst finns det bara hushållssiffor (ej justerade för hushållens storlek) att tillgå. Då ökar visserligen också nettoförmögenheten med de flesta decilnummer, men den lägsta decilen uppvisar en högre nettoförmögenhet än decilen ovanför, och ser vi till bara tillgångar (brutto) är det först decil fyra som har en högre siffra än den lägsta decilen.¹⁴ Vidare visade sej korrelationen mellan beskattningsbar förmögenhet och arbetsinkomst år 2000 vara låg, i en undersökning av Gidehag och Olsson.¹⁵ Även gruppen pensionärer

10 Persson & Skult, 2005, s.171

11 Det kan nämnas att detta förbiseende av förmögenhet vid fattigdom-/rikedomsoperationalisering är ett problem i många länder (Caner, Wolff & Zacharias, 2005). I Sverige finns det en viss uppmärksamhet på en del av problemet, nämligen på den speciella förmögenheten eget hem, kring vilken det i början av 80-talet fördes en debatt om huruvida den borde påverka den disponibla inkomsten (denna debatt finns redovisad i bl.a. SOU 2002:73 s. 43 ff). Någon lösning eller ens uppmärksamhet på problemet generellt för Sveriges del, står dock vad uppsatsförfattaren erfar inte att finna.

12 Deciler efter en viss variabel definieras som de tiondelar av en population (i det här fallet Sveriges befolkning) man får om man innan indelningen har ordnat populationen efter den aktuella variabeln, så att de analysenheter (i det här fallet individuella svenskar) med de lägsta variabelvärdena hamnar i decil 1, de med de nästa lägsta i hamnar i decil 2, och så vidare. På samma sätt definieras kvintiler och percentiler, men utifrån femtedelar respektive hundradelar.

13 SCB-tabell: *Kapitalvinster, kapitalförluster samt förmögenhet efter inkomstdeciler 2005. Medelvärden (för alla) i tusentals kronor.* Sammanräknad förvärvsinkomst består av inkomst av tjänst och inkomst av näringsverksamhet..

14 SCB-tabell: *Förmögenhetsstruktur 2005 för hushåll i decilgrupper efter disponibel inkomst. Medelvärden (för alla) i tkr*

15 Gidehag & Olsson, 2004, s.64f

borde antyda att en hög korrelation inte är någon självklarhet, eftersom många pensionärer har en relativ låg inkomst men en relativ stor förmögenhet (ofta i form av eget hem).

Andra problem med disponibel inkomst som bakgrundsvariabel hänger mest ihop med den lägsta och den högsta decilen, och ännu mer med den lägsta och högsta percentilen, som uppvisar ”notoriskt opålitliga siffror”.¹⁶ Inkomstdecil 1 är ytterst heterogen och inkluderar grupper som inte nödvändigtvis måste ses som de mest utsatta i samhället, exempelvis värnpliktiga, backpackande ungdomar, egna företagare och studerande.¹⁷ Dessutom hamnar alla nolltaxerande höginkomsttagare här¹⁸, och personer som bor och arbetar utomlands redovisar för det mesta en låg inkomst även om den i praktiken är hög¹⁹. Vi har alltså inte bara problem med disponibel inkomst som sådan, utan måste även dras med en skopa statistikosäkerhet. Detta ska man givetvis ha i bakhuvudet vid läsning av analysen.

Det finns alltså en rad problem med disponibel inkomst som bakgrundsvariabel. Men trots sina brister är disponibel inkomst avsevärt bättre än den bakgrundsvariabel som kanske oftast används i SCB-statistik; nämligen själva undersökningsvariabeln. I fallet med räntefördelning skulle man då undersöka hur stor/liten nettoränta som exempelvis den decil med lägst nettoränta har. Men användande av undersökningsvariabeln som bakgrundsvariabel ger per automatik den snedast möjliga fördelningen. Dessutom blir resultatet kanske inte ointressant men inte heller högtintressant – att den grupp som har lägst ränteinkomst har låg ränteinkomst är ju väntat i alla fall utom specialfallet absolut jämn fördelning. Visserligen får vi ett mått på hur sned fördelningen är, men samtidigt vet vi ingenting om de missgynnade respektive förfördelade grupperna annat än att de är just missgynnade/förfördelade med avseende på undersökningsvariabeln. Trots dessa nackdelar med att använda undersökningsvariabeln som bakgrundsvariabel, är det ett mycket vanligt angreppssätt i den svenska officiella statistiken vilket även satt sina spår i detta arbete.

Ett sista problem har att göra med den analysenhet som bakgrundsvariabeln definierar. Vi vill att denna ska vara individ, och inte hushåll. Hushåll²⁰ är dock en mycket vanlig analysenhet i Sveriges offentliga statistik. Det har sin förklaring i att vem hushållet väljer att skriva sina tillgångar på inte säger så mycket om hur tillgångarna i själva verket är fördelade. Likväl blir många resultat helt meningslösa ur ett fördelningsperspektiv när de

16 Persson & Skult, 2005, s.177

17 Skatteverket, *Skattestatistik årsbok 2006: Skatter i Sverige* s.193

18 Persson & Skult, 2005, s.176

19 Skatteverket, *Skattestatistik årsbok 2006: Skatter i Sverige* s. 182

20 De hushåll förekommer i denna uppsats är kosthushåll, vilket förenklat inkluderar alla med ”gemensamt kylskåp”, alltså även hemmavarande vuxna barn (vilka tidigare räknades som ett eget hushåll).

baseras på siffror för hushållet som helhet. Att ett hushåll med två vuxna har dubbelt så mycket tillgångar eller dubbelt så stor inkomst som ett hushåll med bara en vuxen har ju ingenting med sned fördelning eller att vara fattig/rik att göra. Delar vi in Sveriges hushåll i deciler (/kvintiler, etc.) efter exempelvis disponibel inkomst, gömmer de högre decilerna inte bara hushåll med rika medlemmar utan också hushåll med många arbetande men inte särskilt rika medlemmar (framför allt två vuxna men därutöver kanske också äldre barn som inte flyttat hemifrån). På samma sätt rymmer de lägre decilerna inte bara hushåll med fattiga medlemmar utan även relativt rika enmanshushåll. Vad dessa indelningar är tänkta att användas för, är inte helt uppenbart. Icke desto mindre baseras den mesta av Sveriges (publicerade) officiella fördelningsstatistik på just hushållssiffror som inte är justerade efter antal medlemmar.

En bättre om än inte idealisk lösning är att dividera hushållets värden med antal konsumtionsenheter.²¹ Antal konsumtionsenheter i ett hushåll är helt enkelt det antal medlemmar hushållet har, men justerat för att väga upp hushållets stordriftsfördelar (det är billigare att bo många tillsammans, dela på telefon, köpa storpack, och så vidare) och för att ta hänsyn till barns lägre konsumtionsbehov jämfört med vuxnas. Det som gör att detta sätt inte är helt idealiskt, är att division med antal konsumtionsenheter förutsätter att alla medlemmar i kosthushållet har lika tillgång till och makt över hushållets samlade resurser. Detta är givetvis problematiskt, inte minst ur ett könsperspektiv. Siffrorna vi får antyder en jämnare fördelning än vad som kan misstänkas vara fallet. Men en stor del av Sveriges officiella statistik baseras just på hushållsundersökningar, vilket gör att det är disponibel inkomst per konsumtionsenhet vi får nöja oss med – och nu och då får vi till och med arbeta med helt ojusterade hushållsuppgifter för att kunna säga något alls om situationen.

21 Framöver förkortas konsumtionsenheter ibland som "k.e.".

2 TEORETISK DISKUSSION OM RÄNTA OCH ÄGANDEINKOMST

För att kunna utreda huruvida räntan fördelar (negativt), måste man bena ut på vilka sätt en individ kan få ränteinkomster respektive betala ränteutgifter.

De direkta sätten att få respektive betala ränta är de enklaste. Direkta ränteinkomster får man i huvudsak genom att man har pengar på banken, äger obligationer och andra så kallade räntebärande papper eller sparar i en räntefond. Direkta ränteutgifter kommer av lån rätt och slätt, eller av köp på avbetalning.

Indirekt ränta är svårare. På utgiftssidan är det ränta som betalas via konsumtion som är den tydligaste posten. De ickefinansiella företagen i Sverige är nettolåntagare, och det med råge (med en sammanlagd finansiell nettoskuld på 3 754 miljarder kr).²² Det innebär att företagen har nettoränteutgifter, vilka måste betalas med den enda inkomst företagen har; intäkter från deras försäljning. Så fort en individ köper något är alltså en viss del av pengarna hon lägger ut en ränteutgift. Denna ska inte bara täcka ränteutgifterna för det företag som kommer sist i produktionsledet, utan för alla företag i produktionskedjan. Det finns mer att säga om indirekt räntebetalning via konsumtion, men vi lämnar det för stunden. Tills vidare ombeds läsaren bara att observera att även boende är ett slags konsumtion.

Alla poster som räknats upp hittills är sådana som traditionellt skulle kallas för ränteposter, även om den indirekta räntebetalningen via konsumtion ofta glöms bort. Nu går vi däremot över till annan ägandeinkomst alternativt utgifter orsakade av ickeägande, som är mycket ränteliknande till sin funktion, trots att de inte kallas för ränta. Centralt här är teorin om alternativkostnad. Tänk dej att du har en stor summa pengar. Den kan du sätta in på banken eller skaffa andra räntebärande papper/räntefonder med. Men du skulle också kunna köpa fastigheter, företag eller aktier för dem. Det gör du, enligt teorin om alternativkostnad, bara om du tjänar (minst) lika mycket på ett sådant ägande som du skulle fått i ränteinkomst från till exempel banken. Det innebär lite förenklat²³ att i varje hyresinbetalning, i varje vinst och i varje aktieutdelning finns det en mycket ränteliknande post, som ska motsvara den ränteutgift som hade kunnat fås från banken. Detta gäller

22 SCB, *Statistisk årsbok för Sverige 2007*, tabell 500 "Finansiell ställning för olika samhällssektorer den 31 dec" (s.469)

23 Vad som är förenklat här är att införskaffande av en tillgång inte bara behöver motiveras av denna ränteliknade post, utan även av kommande eventuella realisationsvinster, vilket vi kommer till längre fram i resonemanget.

alltså oavsett om tillgången köptes för egna eller lånade pengar. Ser vi inte bara till denna post utan till hela hyresintäkten (minus en del utgiftsposter), vinsten eller utdelningen, måste dessa summor inte till storleken vara lika en ränteinkomst, men likväl lik räntan genom att de fortfarande är inkomst på grund av ägande.

Samma resonemang kan tillämpas på ägande av eget boende. Har du återigen en stor summa pengar kan du välja att sätta in den på banken, men du kan också välja att skaffa ett eget, helägt boende. Därmed slipper du betala den ränteliknande post som du annars skulle få betala via en bostadshyra. Du väljer antagligen att köpa en egen bostad om denna summa är (minst) lika stor som den räntesumma du skulle fått om du istället satt in pengarna på banken (och då fått hyra eller låna till bostad). Nu har vi fjärmat oss ännu mer från det traditionella räntebegreppet, genom att inte längre tala om en direkt inkomst, utan en indirekt genom att en (ofrånkompig) ränteutgift eller ränteliknande utgift reducerats. Å andra sidan kan ägande av eget boende betraktas som ett ägande som visst ger en direkt inkomst men ”i natura”, nämligen i form av en boendetjänst (minus förlitning). Hur som helst kommer denna post inte tas med i analysen ens under allmänna ägandeinkomster, främst på grund av stora svårigheter att bokföra den (därmed inte sagt att den inte egentligen förtjänar sin plats i analysen).

På inkomstsidan hamnar blandfonder (som innehåller både räntebärande papper och aktier) mitt emellan kategorierna direkt och indirekt ränteinkomst. På denna plats hamnar också pensionssparande, individuellt som kollektivt, eftersom man inte kan veta hur detta sparande portföljmässigt ser ut.

Vinst- och utdelningsposterna på inkomstsidan måste ha en motsvarighet på utgiftsidan. Den som inte äger produktionsmedel kan heller inte arbeta, därför måste en sådan person i någon mening hyra produktionsmedel, eller med andra ord betala för själva arbetsmöjligheten. Det gör man vanligtvis genom att avstå från en del av sitt arbetes produktion (mervärdet) till den som äger produktionsmedlen. Denna post (som totalsumma) är på samma sätt som posterna vinst och utdelning räntelik inte till storleken men däremot till funktionen. Däremot kommer den inte tas med i den kommande analysen, inte på grund av relevansskäl utan återigen av begränsningsskäl.

Till sist har vi också den speciella ägandeinkomsten realisationsvinst. Denna uppkommer när man säljer en tillgång för en större summa pengar än vad den köptes för (realt sett).

Den skiljer sej från en ränteinkomst bland annat genom sin oregelbundenhet och oförsägarbarhet och även genom att det är otydligt vad dess motsvarighet på utgiftsidan är. Realisationsvinst är förstås likväl en inkomst orsakad av ägande.

Tabellen nedan sammanfattar de olika posterna:

Tabell 1:

	Inkomst:	Utgift:
Direkt ränta:	<ul style="list-style-type: none"> – Pengar på banken – Obligationer och andra räntebärande papper – Räntefonder 	<ul style="list-style-type: none"> – Lån – Köp på avbetalning
Halvdirekt ränta:	<ul style="list-style-type: none"> – Blandfonder – Individuellt pensionssparande – Kollektivt pensionssparande 	
Indirekt ränta:	<ul style="list-style-type: none"> – Hyresintäkt – Vinst – Utdelning – Reducerad boendekostnad på grund av ägande av den egna bostaden 	<ul style="list-style-type: none"> – Konsumtion, inklusive konsumtion av bostad – Betalning för arbetsmöjlighet (d.v.s. att hyra produktionsmedel) i form av bortskänkt mervärde
Övrig ägandeinkomst:	<ul style="list-style-type: none"> – Realisationsvinst (från fastigheter och aktier) 	

De mörkgrå fälten markerar de poster som vi faktiskt kallar för ränteinkomster/-utgifter, de vita markerar de som härstammar från övrigt ägande. Blandfonder och pensionssparande är markerade med ljusgrått, eftersom innehåller både räntebärande papper och aktier. Det är alltså bland de mörkgrå posterna som vi i första hand letar efter information om räntans fördelning, medan stödinformation om generell ägandeinkomst hämtas från alla posterna. Ett undantag är dock vinst och utdelning när dessa härstammar från finansiella företag, då det som vi kommer se finns en mycket stark koppling till direkt ränta.

3 INDIKATORER

När arbetet med denna uppsats inleddes var jag övertygad om att de stora svårigheterna skulle komma i huvudsak vid utredning av indirekt räntebetalning via konsumtion. De direkta ränteinkomsterna/-utgifterna utgick jag från skulle vara problemfria beräkningar, eftersom siffrorna ju finns – alla deklarerar ju det mesta som behövs både för att beräkna disponibel inkomst liksom bankinnehav, obligationer, sparande i fonder och lån. Det jag trodde skulle vara besvärligt var avbetalningsköp, men det var också det enda. Så visade sej tyvärr inte vara fallet. Även när det gäller den direkta räntan får vi därför arbeta med indikatorer, istället för mer direkt information.

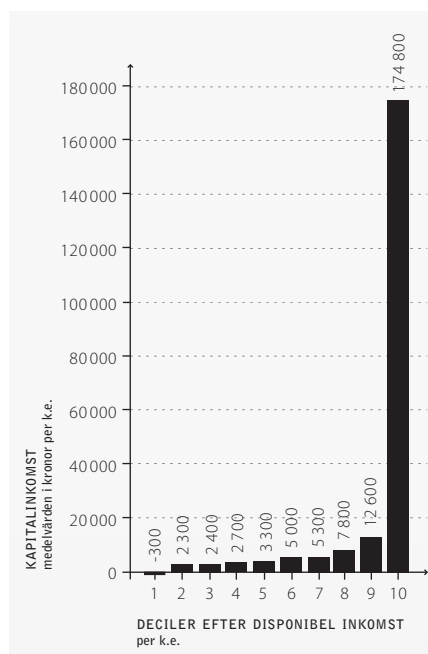
Innan redovisningen av indikatorer inleds, ombeds läsaren ha i bakhuvudet att det i sista hand endast är nettoränteinkomst vi är intresserade av. Även en relativt bevisad typ (negativ eller positiv) av fördelning av (brutto-)ränteinkomster eller av ränteutgifter, är ingenting mer än en indikator på samma typ av fördelning för nettoränteinkomsterna. Detta eftersom en viss typ av inkomstfördelning kan vägas upp av en utgiftsfördelning av motsatt typ, och vice versa. Det räcker alltså att *antingen* ränteinkomsterna eller ränteutgifterna är negativt fördelade för att vi ska ha anledning att oroa oss över en negativ nettoränteinkomstfördelning.

3.1 Direkta ränteinkomster

När ränteinkomst redovisas i Sveriges offentliga statistik samredovisas den ofta med annan ägandeinkomst, vilket är ett problem. SCB:s begrepp kapitalinkomst går att få för deciler efter disponibel inkomst, se diagram 1.

Här ser vi att ju rikare man är desto större kapitalinkomst har man, och att decil tio (den decil med högst disponibel inkomst) har en extremt hög kapitalinkomst jämfört med de andra decilerna. Men denna kapitalinkomst inkluderar förutom direkta ränteinkomster (brutto) även utdelningar och realisationsvinster minus realisa-

Diagram 1

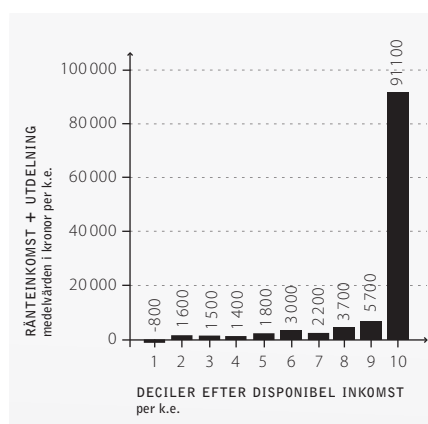

Källa: SCB, Statistiska meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005, tabell 35: "Inkomststruktur 2005 för hushåll indelade i decilgrupper efter disponibel inkomst per k.e."

tionsförluster.²⁴ Utifrån dessa siffror kan vi alltså inte säga någonting om ränta, utan bara om en mer generell ägandeinkomst.²⁵

Lite närmre de direkta ränteinkomsterna kommer vi om vi drar ifrån realisationsnettovinsterna, något vi kan göra under antagandet att decilerna inte förändras nämnvärt om realisationsnettovinster utesluts ur den disponibla inkomsten (vi har nämligen tillgång till disponibel inkomst inklusive respektive exklusive realisationsnettovinst efter desamma).²⁶ Detta borde kunna vara ett ok antagande, då realisationsnettovinsterna någorlunda ökar med sammanräknad förvärvsinkomst, särskilt för de övre decilerna.²⁷ Ytterligare ett argument för att vårt antagande kan vara acceptabelt, är att kapitalinkomster (som ju inkluderar nettokapitalvinster) är en så liten post för de nio lägsta decilerna efter disponibel inkomst. Kapitalinkomsterna utgör som högst 4 % av den disponibla inkomsten för dessa grupper (och 29,2 % för den rikaste decilen).²⁸ De borde därmed inte spela någon avgörande roll för decilindelningen. Utifrån antagandet får vi ungefär samma mönster som förut: inkomsterna ökar med den disponibla inkomsten och särskilt decil tio utmärker sej (den negativa siffran för den fattigaste decilen säger dock att vårt antagande inte kan vara helt korrekt; varken ränteinkomster eller utdelningar kan ju vara negativa).

Diagram 2

Källa: Egna beräkningar utifrån tabell 2 (s.13), 4 (s.14) och 35 (s.42) i SCB:s Statistiska meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005.

Generellt sett är finansiella tillgångar mycket ojämnt fördelade. Den tiondel med de högsta finansiella tillgångarna ägde år 2005 tre fjärdedelar av detta tillgångsslag, och ginikoefficienten²⁹ var 86,9 %. Även för banktillgångar (med årlig ränta på minst 100 kr) och

24 SCB, *Statiska Meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005*, s. 64

25 Här bör kanske nämnas att siffror på just en mer generell ägande inkomst ibland (felaktigt) har använts som siffror på direkt ränteinkomst, se exempelvis Kennedy, 1991, s.18.

26 Egna beräkningar utifrån tabell 2 (s.13), 4 (s.14) och 35 (s.42) i SCB:s *Statistiska meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005*. Observera att SCB i tabell 2 och 4 uppger att det är realisationsvinst som inkluderas respektive exkluderas när det är själva verket är realisationsnettovinst som inkluderas/exkluderas (detta framgår av s. 65 i rapporten).

27 SCB-tabell: *Kapitalvinster, kapitalförluster samt förmögenhet efter inkomstdeciler 2005. Medel värden (för alla) i tusentals kronor*

28 SCB, *Statistiska meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005*, tabell 36: "Inkomststruktur (%) 2005 för hushåll indelade i decilgrupper efter disponibel inkomst per k.e., efter justering för skatt, betalt underhållsbidrag och återbetalda studielån" (s.42)

29 Ginikoefficienten är ett mått på hur ojämnt en viss tillgång eller inkomst är fördelad över en befolkning. Den kan bara anta värden mellan noll och ett. Värdet noll innebär en absolut jämn fördelning (alla individer har lika mycket av tillgången/

räntefonder var ginikoefficienterna mycket höga (91,3 % resp. 98,0 %) liksom för posten ”obligationer och övriga värdepapper” (97,2 %).³⁰

Pekar någon av siffrorna hittills på en negativ räntefördelning? Nej, trots att de alla visar på stora skevheter, är det ingen som säger är det är just fattiga som förlorar på just (direkt) ränta. I siffrorna har antingen allt för många poster vid sidan om ränta räknats med, eller så har undersökningsvariabeln valts till bakgrundsvariabel. Vad siffrorna däremot säger är att det finns stor anledning att tro att ägandeinkomst fördelar negativt (även om vi nu bara har tittat på inkomstsidan). Men ger detta inte ens en liten vink om att även ränteinkomster borde vara negativt fördelade? Nej, inte i sig självt, särskilt inte om man tar hänsyn till att räntegivande sparande i någon mening är de fattigas sparform, eftersom det är en så gott som riskfri placering. Ju rikare man är, desto större vilja uppvisar man att satsa på riskfyllda investeringar, eftersom de höga avkastningarna finns att hämta just där.³¹ Däremot finns det en annan indikator som antyder att ränteinkomster ändå faktiskt fördelas negativt. Män, som ju är en ekonomiskt starkare grupp än kvinnor³², har över en fjärdedel mer pengar på banken än kvinnor³³. Detta ger anledning att tro att även om fattiga placerar en större *andel* av den summa som de inte konsumerar i räntegivande sparande, så är det fortfarande rika som har de största *absolutbeloppen* i räntegivande sparande.

Det kan också nämnas att över en tredjedel (34 %) av svenskarna inte har några finansiella (brutto-)tillgångar alls³⁴, och därmed heller inga direkta ränteinkomster. Visserligen har undersökningsvariabeln även här använts som bakgrundsvariabel, men då det är relativt orimligt att denna finansiellt barskrapande grupp skulle återfinnas i de övre disponibel inkomstdecilerna, borde denna siffra trots allt säga en del om situationen på inkomstsidan.

inkomsten) medan värdet ett betyder en total ojämlikhet (en individ innehar hela tillgången/inkomsten).

30 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005*

31 Gidehag & Olsson, 2004, s.13

32 Att män är rikare än kvinnor indikeras bl.a. av att medianvärdet för disponibel inkomst per konsumtionsenhet är 154 000 kr när man utgår från män som grupp, men bara 141 000 kr när man istället utgår från kvinnor som grupp. Skillnaden mellan köns disponibla inkomst är antagligen kraftigt underskattad här, eftersom alla vuxna kvinnor som bor ihop med en vuxen man antas ha (tillgång till) exakt samma disponibla inkomst som han. Det är alltså bara hushåll som inte har lika många vuxna kvinnor som vuxna män (exempelvis ensamstående med/utan barn) som hjälper till att visa på könsstrukturella skillnader. (Den disponibla inkomsten här är egentligen ”justerad disponibel inkomst”, vilket innebär att skatteeffekten av bostadsinnehav dragits bort, vilket inte borde ha någon relevans för våra syften.)

Källa: SCB-tabell: *Justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet för vuxna 18+ år (HEK) efter hushållstyp, kön, ålder, boendeform, tid och tabelluppgift*

33 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005*. (Observera att enbart de banktillgångar som genererar minst 100 kr i årlig ränta ingår i statistiken)

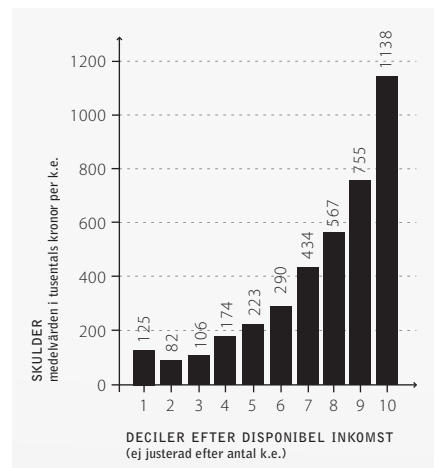
34 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för personer 2005*

Sammanfattningsvis kan vi säga att när det gäller direkt räntinkomst finns det flera indikatorer på att rika har en högre sådan än fattiga, även om frågetecknen är fler än vad man kanske kunnat förvänta sej.

3.2 Direkta ränteutgifter

Hur ser det då ut på utgiftssidan för den direkta räntan? För köp på avbetalning har inga siffror alls hittats. För övriga direkta lån då? Å ena sidan *kan* man ju ta större lån ju mer disponibel inkomst man har, å andra sidan kanske man då inte *behöver* det. Hushållsuppgifter, tyvärr ojusterade efter antal medlemmar, tyder på att det är det förra argumenten som väger tyngst – kan man ta lån så gör man det; med disponibel inkomstdecil ett som enda undantag ökar skulderna med decilnummer.³⁵

Diagram 3

Källa: SCB-tabell: Förmögenhetsstruktur 2005 för hushåll i decilgrupper efter disponibel inkomst. Medelvärden (för alla) i tkr

Siffror för 2004 visar att skulderna ökar till och med mer än vad de finansiella tillgångarna (bankmedel + räntebärande papper + aktier + övriga värdepapper + skattepliktig försäkring) gör, vilket får den finansiella nettoförmögenheten att faktiskt minska med decilnummer (decil ett och tio ruckar visserligen mönstret lite, men inte mer än med något eller ett par snäpps ”felplacering”).³⁶ Den finansiella nettoförmögenheten säger dock ingenting om nettoränteinkomsten, eftersom den finansiella tillgångssidan innehåller andra poster än (direkt) räntegivande, vilka dessutom har olika avkastning. De utgifter som skuldsidan orsakar kan kanske uppskattas någorlunda eftersom skulder alltid är i form av lån under direkt ränta, men de inkomster som de finansiella tillgångarna orsakar kan inte alls uppskattas utifrån tillgångarnas storlek så länge man inte känner portföljsammansättningen. En sådan (efter disponibel inkomst) har inte hittats. Vad siffrorna över skulder efter disponibel inkomst däremot säger oss, är att om räntan fördelar negativt, sker detta via indirekta ränteutgifter och/eller via inkomstsidan (direkt såväl som indirekt

35 SCB-tabell: Förmögenhetsstruktur 2005 för hushåll i decilgrupper efter disponibel inkomst. Medelvärden (för alla) i tkr

36 SCB, Förmögenhetsstatistik 2004, tabell 8a: ”Förmögenhetsstruktur 2004 för hushåll i decilgrupper efter disponibel inkomst” (s.26) och egna beräkningar utifrån dessa siffror.

ränteinkomst). Den direkta skuldsidan borde inte bidra därtill. Man bör dock ta med i beräkningarna att i den mån rika möter en lägre låneränta än fattiga, så fördelar de direkta låneutgifterna inte lika positivt som diagram 3 antyder. De senare årens så kallade snabb lån, sms-lån och mikrolån med räntesatser på flera hundra procent är ett särskilt tydligt exempel på högräntelån riktade till fattiga. Dessa lanserades dock i stor skala i Sverige först 2006, och märks därför inte i exempelvis diagram 3 (överbudet saknar vi oavsett år uppgifter över direkta ränteutgifter och kan därför inte avläsa effekten av olika räntesatser).

Mot att skulderna inte bidrar till en negativ räntefördelning talar dock en undersökning av Agell och Dillén som visserligen är till åren kommen (från 1989) men ändå det enda funna forskningsverk som helt inriktat sej på räntan ur ett fördelningsperspektiv. Denna kom fram till att ränta slår mot fattiga via lån, medan mot rika via helt andra kanaler.³⁷

3.3 Halvdirekta ränteinkomster

Pensionssparande, som alltså varken kan räknas till de direkta ränteposterna (på grund sitt aktieinnehåll) eller de indirekta (på grund av sitt innehåll av räntebärande papper), är ett kapitel i sej. Å ena sidan har vi det privata pensionssparandet, som återigen enligt Agell och Dillén borde verka för en negativ fördelning – även om ingen med säkerhet vet.³⁸ Ser vi på det idag så har vi också skatteregler som gör att personer med hög inkomst tjänar mer på individuellt pensionssparande än vad personer med låg inkomst gör.³⁹ Å andra sidan har vi det kollektiva pensionssparandet som, enligt Agell och Dillén igen, skulle kunna motverka detta genom att verka för en positiv fördelning.⁴⁰ Fortfarande handlar det dock bara om gissningar och osäkra skattningar, ingen vet med säkerhet hur pensionsparandet verkar.

3.4 Indirekta ränteutgifter

Om vi nu går över till den indirekta räntan, är det ränteutgifter via konsumtion som är den enda posten som fortfarande hör till det vi faktiskt kallar ränta. På utgiftssidan visade sej ju direkta skulder inte vara någon trolig anledning till en negativ räntefördelning, åtminstone enligt siffror över skuld efter disponibel inkomst, om än motsagda av Agell och Dilléns rapport. Med ränteutgifter via konsumtion förhåller det sej inte mycket men lite

37 Agell & Dillén, 1989, s. 25

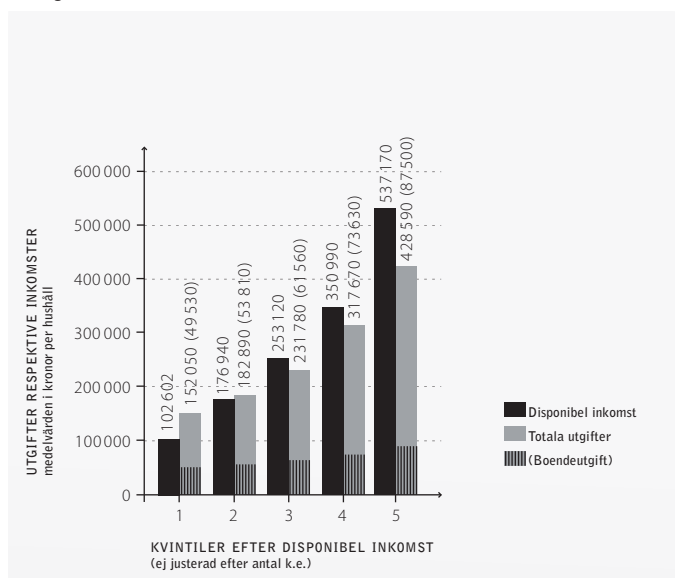
38 Agell & Dillén, 1989, s. 11

39 Crofts, Maria, 2005

40 Agell & Dillén, 1989, s. 11

annorlunda. Hushåll (tyvärr är det bara hushållssiffror, ej justerade efter antal konsumtionsenheter, som står till buds här) med låg disponibel inkomst konsumerar visserligen mindre än hushåll med hög disponibel inkomst. Därmed har de fattiga hushållen en lägre ränteutgift via sin konsumtion än vad de rika hushållen har, givet att ränteutgiftens andel av en varas pris är oberoende av om varan är en så kallad lyxvara (inkomstelasticitet strikt större än ett) eller inte (vilket vi i och för sig inte har en aning om). Men de fattiga hushållens konsumtionsbundna ränteutgift är inte så liten som man skulle kunna tro. De konsumerar nämligen en mycket större andel av sin disponibla inkomst än vad rika hushåll gör. Den rikaste kvintilen konsumerar bara 80% av sin disponibla inkomst, medan motsvarande andel för den fattigaste kvintilen är nästan 150 %.

Diagram 4

Källa: SCB, *Statistiska meddelanden: Hushållens utgifter 2005*, tabell 15: "Disponibel inkomst (kvintiler) – utgifter i kronor per hushåll år 2005, medelvärden" (s.23)

Siffrorna beror till stor del på att rika bor billigt – trots att översta kvintilen har över fem gånger så stor disponibel inkomst som den lägsta kvintilen, lägger de inte ens dubbelt så mycket pengar på sitt boende. Annorlunda uttryckt lägger den översta kvintilen 16,3 % av sin disponibla inkomst på boende, medan samma siffra för den lägsta kvintilen är hela 48,3 %.⁴¹

Hur stor andel av boendegiften för olika typer av boenden som är ränteutgifter borde alltså vara en viktig punkt i utredandet av räntans fördelningseffekt. Är denna större för bostadsformer som fattiga i större utsträckning bor i jämfört med bostadsformer där rika

41 SCB, *Statistiska meddelanden: Hushållens utgifter 2005*, tabell 15: "Disponibel inkomst (kvintiler) – utgifter i kronor per hushåll år 2005, medelvärden" (s.23)

i högre grad bor, kan detta rubba det första intrycket att fattiga har en lägre ränteutgift via sin konsumtion än vad rika har.

Så hur bor då, för det första, de olika disponibel inkomst-decilerna? Ja, det finns det tyvärr ingen direkt siffra på, men vi kan titta på hur stor den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet är givet vilken typ av bostad hushållet bor i. Då visar det sej att de som bor i bostadsrätt (flerbostadshus) har störst disponibel inkomst (164 000 kr år 2005) tätt följt av de som bor i äganderätt (småhus) (159 000 kr) medan de som bor i hyresrätt med förstahandskontrakt kommer en bit efter (129 000 kr) och de som bor i hyresrätt med andrahandskontrakt har allra lägst disponibel inkomst (112 000 kr). Skillnaden mellan siffrorna för bostadsrätt respektive äganderätt är dock så liten den täcks av fel-marginalerna.⁴² Vad vi kan säga är alltså att hyresrätter i högre grad verkar vara de fattigas bostadsform, än vad bostadsrätter och äganderätter är.

Hur stor andel av bostadskostnaden är då ränteutgifter för hyresgäster jämför med de som bor i bostadsrätt eller äganderätt? Ja, det beror på en del olika saker. Ränteutgiften för en äganderätt är i genomsnitt 29,4 % av den totala boendeutgiften. Därifrån kan man dra en genomsnittlig skattereduktion, som visserligen fortfarande är en ränta som betalas, men inte längre direkt av den boende utan med (gemensamma) statliga pengar. Den andel av bostadskostnaden som går till ränta blir då istället 21,1 % för egnahemsägare.⁴³ Kostnaden för en bostadsrätt består i genomsnitt av 11,4 % av ränteutgifter orsakade av egna lån på bostaden⁴⁴ och 16,5 % orsakade av bostadsrättsföreningens lån (21,9 %⁴⁵ av 75,2 % som är föreningsavgiftens andel av bostadskostnaden⁴⁶), sammanlagt är alltså 27,9 % av bostadskostnaden ränteutgifter. Drar vi ifrån bostadsrättsägarens genomsnittliga skattereduktion och föreningens genomsnittliga räntebidrag hamnar vi istället på 15,2 % (20,3 %⁴⁷ av 75,2 %) plus 8,0 %⁴⁸ lika med 23,2 % av bostadskostnaden. För hyresrätter är ränteutgiftens andel av hyran vid en första anblick mycket lägre; 14,1 % om man hyr av ett kommunalt bostadsföretag och 15,0 % om fastigheten är privatägd. Hyresrättsinnehavare har inte rätt att göra någon skattereduktion. Däremot kan fastig-

42 SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version*, tabell 4: "Vuxna 18- år justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet fördelade efter hushållstyp, kön och boendeform 2005. Median tkr" (s.14)

43 SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version*, tabell 22a: "Boendeutgiftstruktur för hushåll i äganderätt efter förvärsår 2005. Procent" (s.36)

44 SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version*, tabell 22b: "Boendeutgiftstruktur för hushåll i bostadsrätt efter förvärsår 2005. Procent" (s.36)

45 Egna beräkningar utifrån SCB-tabell: *Intäkter och kostnader i flerbostadshus*

46 SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version*, tabell 22b: "Boendeutgiftstruktur för hushåll i bostadsrätt efter förvärsår 2005. Procent" (s.36)

47 Egna beräkningar utifrån SCB-tabell: *Intäkter och kostnader i flerbostadshus*

48 SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version*, tabell 22b "Boendeutgiftstruktur för hushåll i bostadsrätt efter förvärsår 2005. Procent" (s.36)

hetsägaren få ett räntebidrag. Huruvida detta räntebidrag kommer hyresgästen till godo i form av lägre hyra eller till fastighetsägaren i form av högre vinst kan förstås diskuteras. Här nöjer vi oss med att konstatera att räntesatserna ovan som mest skulle sjunka med 0,7 respektive 0,6 procentenheter⁴⁹, vilket knappast är siffror stora nog att påverka helhetsbilden och vi lämnar dem därför därhän. Om man däremot istället för att bara räkna med fastighetsägarnas direkta ränteutgifter även räknar med den del av hyresintäkterna som de tar ut som vinst (ägarinkomst), stiger siffrorna, speciellt för privatägda fastigheter. 40,0 % av hyran går till ränteutgifter och vinst om man bor i en privatägd fastighet, medan motsvarande siffra om man bor i en kommunalt ägd fastighet är 19,1 %.⁵⁰ Jämför vi de mest extrema värdena visar det sig att ett hushåll i den lägsta disponibla inkomstkvintilen som bor i hyreslägenhet i en privatägd fastighet har absolut sett större ränteutgifter genom sitt boende (19 812 kr per år) än vad ett hushåll i den högsta kvintilen som bor i en äganderätt har (18 375 kr per år).⁵¹ Detta förutsätter dock att vi räknar på inte bara direkt ränta utan även inkluderar den generella ägarinkomsten vinst på grund av hyresintäkt, och att vi inte kräver alltför strikta beräkningar.⁵² Att siffran i det förra fallet faktiskt blev större får inte heller läggas någon större vikt vid, då skillnaden faktiskt täcks av felmarginalerna. Vad vi däremot kan konstatera är att det inte är självklart att rika har större boendebundna ränteutgifter än fattiga, och att det faktiskt *skulle* kunna vara så att fattiga har större boendebundna ränteutgifter än vad rika har, åtminstone om man betraktar fastighetsägares vinst som en slags ränta.

Sammantaget finns det många osäkerheter kring de konsumtionsbundna ränteutgifternas bidrag till räntans fördelningseffekt. Men de siffror som vi trots allt har, talar ju snarare för en positiv än en negativ fördelning, om än i mindre utsträckning än vad som hade varit fallet om konsumtionens andel av den disponibla inkomsten hade varit konstant (oberoende av den disponibla inkomsten). Boendeutgifterna är trots allt inte så stora att de kan väga upp all övrig konsumtion.

Vad vi däremot kan säga är att de konsumtionsorsakade ränteutgifterna verkar vara ganska stora. Till och med de fattigaste grupperna bidrar ju rejält. Även om de inte över-

49 Egena beräkningar utifrån SCB-tabell: *Intäkter och kostnader i flerbostadshus*

50 SCB-tabell: *Intäkter och kostnader i flerbostadshus*

51 Egena beräkningar utifrån SCB-tabell 15 "Disponibel inkomst (kvintiler) – utgifter i kronor per hushåll år 2005, medelvärden", i *Statistiska meddelanden: Hushållens utgifter 2005*, s.23

52 Exempelvis genomsnittliga procentsatser (för vissa grupper) av genomsnittliga utgifter (för andra grupper) blir till slut lite för mycket genomsnittlighet för att kunna få säkra slutsiffror.

träffar de rikaste gruppernas bidrag i absoluta tal, så konsumerar de tillräckligt mycket (till och med mer än sin disponibla inkomst) för att det ändå ska bli tiotusentals kronor per hushåll och år bara i boendebundna ränteutgifter. Köper man boende för nära hälften av sin inkomst, och mellan en och två femtedelar av denna utgift är ränta, blir det ju en inte försumbar summa. När det gäller konsumtion generellt bör man också betänka att det man betalar utöver moms och andra statliga poster, alltid delas upp mellan de i produktionskedjan som arbetat och som ägt. Man betalar till exempel aldrig för en råvara (vilket många faktiskt tänker sig) – äppelträdet, malmberget eller bomullsfältet tar ju inte emot några pengar. De pengar som kommer in och som inte betalas ut i lön, blir till ägandeinkomst. Man brukar grovt räkna med att runt en tredjedel av ett lands produktion används som inkomst på grund av ägande.⁵³ Det borde alltså finnas en ordentlig mängd pengar att fördela ut, och sker denna fördelning negativt borde resultatet bli betydande.

3.5 Indirekt ränteinkomst:

Om vi lämnar direkt ränta helt och istället ser till inkomst orsakad av ägande av andra tillgångar än pengar på banken, obligationer och övriga räntebärande papper, vad kan vi då säga? Ja, en hel del är ju redan sagt genom diagram 1, även om detta bara ser till inkomstsidan och även om inte alla ägandeinkomster finns med; inkomst orsakad av direkt ägande av produktionsmedel/företag eller av fastigheter är till exempel inte inkluderad. För inkomst på grund av ägande av fastigheter (utöver det egna hemmet) har inga fördelningssiffror hittats. Trots det ter sej situationen relativt klar. Den procent personer i Sverige som äger flest hyresfastigheter äger nämligen 100 % (!) av dessa.⁵⁴ Det borde rimligen innebära att även inkomsterna från dessa är mycket snett fördelade. Nu handlar det dock återigen om en fördelningssiffra där undersökningsvariabeln använts som bakgrundsvariabel, så vi kan strängt talat inte säga vilka det är som äger dessa fastigheter. Men det skulle förvåna om inte dessa personer återfinns i de högre decilerna efter disponibel inkomst – i annat fall finns det starka skäl att (än mer) ifrågasätta vår operationalisering av fattig-/rik-begreppet! Det finns alltså orsak att tro att den del av Sveriges samlade hyresintäkter som inte går till underhåll, drift, värme, skatt eller direkta ränteutgifter, samlas hos en liten grupp av rika personer. Obesvarat är dock hur stor denna del av hyresintäkterna är, men som vi sett ligger avkastningen i snitt på den höga nivån 25,0 % (även efter att eventuell direkt

53 Romer, 2006, s. 24

54 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005. Gini-koefficient samt andel av totalsumman för de som äger mest i varje tillgångslag (topp 10 %, topp 5 % samt topp 1 %)*

ränta är betald) vilket borde generera en stor inkomst för denna grupp.

Till de typer av ägande som ger indirekt ränta hör ägande av företag. Det handlar då om ett direkt ägande eller ett indirekt via aktier. Det finns anledning att tro att detta ägande är mycket skevt fördelat. Ser vi till börsnoterade aktier äger den tiondel av befolkningen som äger flest sådana 98 % av totalvärdet, och ginikoefficienten är hela 97,1 % vilket ju betyder att i princip alla börsnoterade aktier skulle behöva byta ägare för att fördelningen skulle bli jämn (siffrorna gäller dock enbart direkt aktieägande och inkluderar inte ägande via fonder).⁵⁵ I dessa siffror har visserligen undersökningsvariabeln använts som bakgrundsvariabel. Men andra siffror bekräftar att aktieägande är koncentrerat till de rikare grupperna i samhället; aktieägare vars taxerade förvärvsinkomst plus kapitalinkomst överstiger en miljon kronor per år äger aktier för i genomsnitt ca 7,5 miljoner kronor, att jämföra med de aktieägare som tjänar mellan 1 och 99 999 kronor vars aktiesamling i snitt är värd omkring 74 000 kronor⁵⁶ (även denna siffra kan låta hög, men 78 % av Sveriges befolkning äger inga aktier⁵⁷ och påverkar därför inte dessa siffror).

Vi ska dock inte stanna kvar vid ägande av företag i allmänhet, utan titta närmare på ägande av finansiella företag (som exempelvis banker). Vinster och/eller aktieutdelningar som sådana företag genererar har via det så kallade räntenettet en mycket stark koppling till direkt ränta. Räntenettet är i grova drag ett finansiellt företags ränteintäkter från utlåning minus räntekostnader för upp- och inlåning, och orsakas av en högre utlåningsränta än inlåningsränta.⁵⁸ Bankernas genomsnittliga utlåningsräntesats har under hela 2000-talet legat minst två och ofta en bra bit över tre procentenheter högre än inlåningsräntesatsen. Då inlåningsräntesatsen under denna period aldrig överstigit tre procentenheter, betyder det alltså att en stor del av de ränteutgifter som personer och företag betalar in till banker och finansinstitut inte återfinns som direkta ränteinkomster hos andra personer eller företag. Istället betalas dessa pengar (minus de finansiella företagens lönekostnader m.m.) ut som inkomst av ägande av finansiella företag, eller som utdelning av aktier av desamma. Är denna summa tillräckligt stor och tillräckligt snett fördelad, kan den förstärka en even-

55 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005. Gini-koefficient samt andel av totalsumman för de som äger mest i varje tillgångsslag (topp 10 %, topp 5 % samt topp 1 %)*

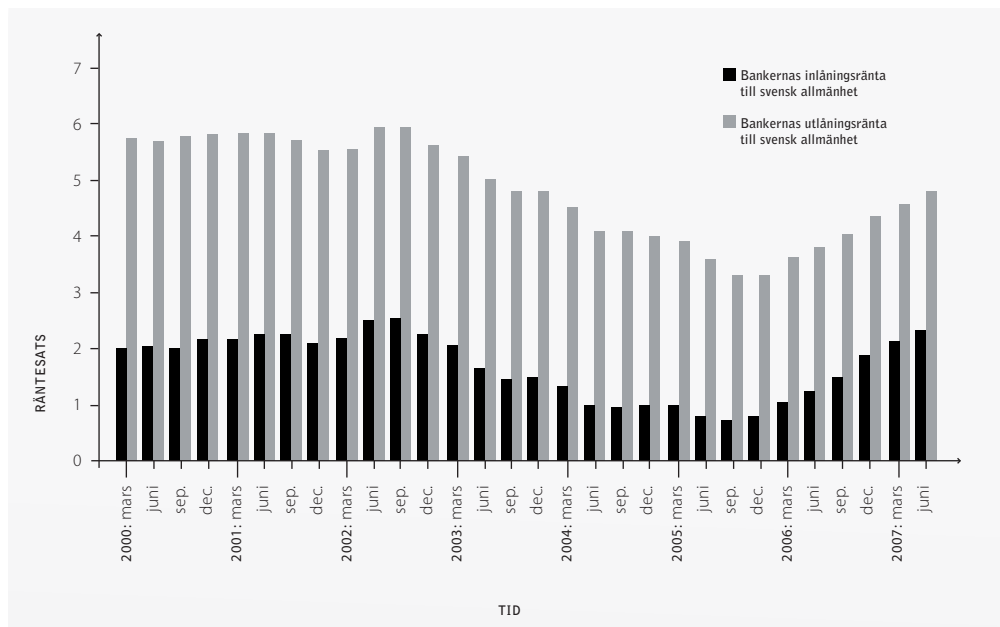
56 Finansinspektionen och SCB, *Statistiska meddelanden: Aktieägarstatistik – aktieägande i bolag noterade på svensk marknadsplats, dec 2005*, tabell 5d: "Hushållens ägande av aktier i bolag noterade på svensk marknadsplats fördelat efter inkomst, kronor och procent, 2003-2005" (s.14). Ägare av färre än 501 aktier i samma bolag räknas ej.

57 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för personer 2005*

58 Riksbanken: *Finansiell stabilitet*, år 2007, nummer 2, s.40

tueellt svag negativ fördelning av direkta ränteinkomster. När vi undersökte dessa fann vi ju att det visserligen fanns indikatorer på att rika har högre direkta ränteinkomster än fattiga, men att dessa indikatorer inte var jättestarka.

Diagram 5

Källa: SCB, *Finansmarknadsstatistik Februari 2008, tabell 5.4 "Bankernas in- och utlåningsräntor jämfört med 6 månaders statsskuldväxelränta, procent"*

Men äts då inte räntenettet upp av bankernas kostnader för administration och liknande? Nej, så verkar det inte vara. I en undersökning av Sveriges storbanker gjord av Riksbanken 2007 visade det sej att kostnaderna bara uppgick till runt hälften av intäkterna (vari räntenettet alltså ingår).^{59 60}

För att få en uppfattning om hur stor roll räntenettet skulle kunna spela, kan vi göra följande beräkningar: De svenska bankernas sammanlagda vinst år 2005 var 32 020 miljoner kronor (vilket var ett ganska lågt resultat jämfört med åren närmast däromkring). Räntenettet stod för 39,1 % av intäkterna, så 39,1 % av vinsten, eller 12 518 miljoner kronor, förklaras av räntenettet. 12 518 miljoner kronor betalades alltså in till Sveriges banker år 2005 av låntagare men betalades sen aldrig ut till sparare, utan gick istället till de personer

59 Riksbanken: *Finansiell stabilitet*, år 2007, nummer 2, s.42. Med storbanker menas Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank, vilka har 80 % av marknaden. Undersökningsperioden är det sista kvartalet 2006 till och med det tredje kvartalet 2007.

60 Nu är räntenettet om än den största posten i så inte den enda posten i intäkterna, vilket kanske komplicerar analysen något. Räntenettet stod år 2005 för 39,1 % av bankernas totala intäkter. På andra plats (28 % av intäkterna) hamnade det så kallade provisionsnettet, vilket har starka paralleller med räntenettet, om än plussidan utgörs av i första hand utdelning och inte direkt räntinkomst.

Källa: SCB, *Statistisk årsbok 2008, tabell 482 (s. 477)*

som direkt eller indirekt äger bankerna. Denna summa vill vi nu jämföra med hur mycket direkt ränta som betalades ut till Sveriges sparare det året: 78 024 miljoner kronor.⁶¹ Den förra summan är visserligen bara en knapp sjättedel av den senare, men om denna sjättedel är koncentrerad till en relativt liten grupp i samhället (till skillnad från de 78 024 miljoner kronorna som rimligen borde vara jämnare fördelade), skulle den ändå kunna vara tillräcklig stor för att starkt bidra till en negativ räntefördelning. Detta förutsätter att ägande av finansiella företag är koncentrerat till de rikare grupperna i samhället, vilket stöds av hur direktägande av aktier ser ut generellt. Tar vi med fonder i beräkningen, borde fördelningen dock bli lite jämnare, men fortfarande är ginikoefficienten så hög som 88,3%, och ännu högre om räntefonder tas med.⁶² I dessa siffror ingår dock varken ägande genom privata pensionsförsäkringar eller via kollektivt pensionssparande. Det förra kan, som nämnts tidigare, misstänkas bidra till en snedare fördelning medan den senare till en jämnare.

Till slut ska vi ta upp den generella ägandeinkomsten realisationsvinster och hur räntenivån påverkar dessa. När räntenivån ändras inträffar nämligen så kallade kapitaliseringseffekter. Om räntan exempelvis sänks, stiger priset på andra tillgångsslag än direkt räntegivande, som till exempel fastigheter och aktier. Om det nu är så att fastigheter och aktier i större grad ägs av rika än av fattiga, skulle detta innebära att rika vinner på en räntesänkning och förlorar på en räntehöjning. Detta bekräftades också i Agell och Dilléns undersökning, som slog fast att ”svansarna” – de lägsta respektive högsta decilerna efter disponibel inkomst – förlorade på en räntehöjning; de låga decilerna på grund av lån och de höga på grund av kapitaliseringseffekter.⁶³ Kapitaliseringseffekterna skulle alltså kunna väga upp andra faktorer som talar för en negativ fördelning. Dock försvagas detta argument genom att kapitaliseringseffekten är en engångseffekt. Den inträffar just när räntan ändras och sen aldrig mer (om inte räntan ändras igen), den kan helt enkelt inte ge mer än en omgång realisationsvinster. Detta till skillnad från andra ägandeinkomster/utgifter (speciellt ränteinkomster/-utgifter) som är av en mer kontinuerlig karaktär. Dessutom borde, vad gäller fastigheter, en höjd ränta innebära att man kan ta ut mer i hyra av sina hyresgäster, eftersom dessa får mindre möjlighet att låna till ett eget boende.

61 SCB, *Statistisk årsbok 2008*, tabell 482 (s. 477)

62 SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005. Ginikoefficient samt andel av totalsumman för de som äger mest i varje tillgångsslag (topp 10 %, topp 5 % samt topp 1 %)*

63 Agell & Dillén, 1989, s. 25

4 SLUTSATSER

På inkomstsidan finns det flera saker som indikerar en kraftigt skev räntefördelning. Gini-koefficienterna för banktillgångar och räntefonder är till exempel mycket höga (91,3 % respektive 98 %) och över en tredjedel av Sveriges befolkning har inte några ränteinkomster alls (eftersom de inte har några finansiella tillgångar överhuvudtaget). Kombinerar detta med det faktum att män har större bankinnehav än kvinnor samtidigt som de generellt sett också är rikare, framstår fördelningen inte bara som skev utan också som negativt skev, eftersom vi får skäl att misstänka att de grupper som gynnas av räntans fördelningseffekt är de rikare grupperna. Därtill kommer de privata pensionsförsäkringarna som inte syns i statistiken men som kan misstänkas bidra till en negativ fördelning. Det negativa fördelningmönstret borde också förstärkas av de inkomster som genereras på grund av ägande av finansiella företag och fenomenet med räntenetto, detta eftersom åtminstone indirekt ägande av företag generellt (via aktier) är koncentrerat till samhällets rikare grupper.

Den enda post på inkomstsidan som egentligen kan misstänkas mildra denna negativa fördelning är det kollektiva pensionssparandet.

Går vi utöver de direkta ränteinkomsterna och ser till ägandeinkomster generellt, finns det många indikatorer som starkt förstärker bilden av en kraftigt negativ fördelning. Diagram 1 talar sitt tydliga språk och kan kompletteras med det faktum att 100% av hyresfastigheterna ägs av bara en procent av befolkningen samtidigt som avkastningen är så hög som 25 %, och med att direkt ägande av företag rimligen borde påminna om situationen för indirekt ägande av desamma (det vill säga av aktier) där vi ju funnit en stark koncentration till de rikare personerna.

Vad som dock motsäger denna bild en aning är de kapitaliseringseffekter som en räntehöjning ger upphov till. Dessa missgynnar troligen de rikare grupperna, och detta med kanske med stora summor. Å andra sidan inträffar detta enbart just när räntan höjs och ger alltså inga kontinuerliga inkomster, vilket borde försvaga effekten.

Sammanfattningsvis ser det på inkomstsidan ut som att räntan fördelar kraftigt negativt, oavsett om vi tittar på enbart direkta ränteinkomster eller på ägandeinkomster mer generellt. Samtidigt bör det betonas att analysen bygger på en hel del osäkerhetsfaktorer.

På utgiftssidan ser det dock annorlunda ut. Här har vi istället flera indikatorer som talar för en positiv fördelning. Ju rikare man är desto större skulder har man och desto mer kon-

sumerar man, vilket borde innebära att både de direkta och indirekta ränteutgifterna är större för rika än för fattiga. Å andra sidan ser varken skuldsituationen eller konsumtionsmönstren så skeva ut som flera saker indikerade att inkomstsidan såg ut. Skuldfördelningen är från början inte i närheten av att vara lika skev som exempelvis fördelningen av direkta ränteinkomster och utdelning var, eller som den fördelning som ginikoefficienterna för bankinnehav och räntefonder antydde. Dessutom kan den ytterligare mattas av utifall rika möter en lägre låneräntesats än fattiga. Konsumtionsfördelningen visade sej vara jämförelsevis mycket modest skev, på grund av att fattiga hushåll konsumerar en så pass större andel av sin disponibla inkomst än vad rika gör. Speciellt finns det inget på utgiftssidan som motsvarar de extrema värden som anats för den rikaste tiondelen på inkomstsidan.

Så vad kan då sägas om räntans nettofördelning? Ja, våra indikatorer pekar mest mot en situation där fördelningen av ränteinkomster och fördelningen av ränteutgifter drar åt olika håll. Det är i sej tillräckligt för att konstatera vi inte alls kan vara säkra på att räntan inte fördelar negativt. Läger vi dessutom till att mycket indikerar att ränteinkomsternas negativa fördelningseffekt är kraftigare än ränteutgifternas positiva fördelningseffekt, har vi verkligen skäl att oroa oss över räntans totala fördelningseffekt.

Situationen verkar ytterligare förstärkas om vi ser till ett mer generellt ägande och inte bara ägande av räntebärande tillgångar, eftersom inkomstsidans negativa fördelningseffekt då ser ut att förstärkas.

Att vi alltså har skäl att oroa oss över en negativ räntefördelning borde understryka vikten av att sätta in ordentliga forskningsinsatser på området. Stämmer våra slutsatser? Hur ser fördelningen ut mer i detalj? Vilka summor rör det sej om? Vad händer om man tar med de områden som uteslutits i denna analys? Hur mycket påverkas situationen av räntesatsförändringar? Hur bör den offentliga statistiken framtas och publiceras för att det ska vara möjligt att utreda en sådan här fördelningsfråga?

Under uppsatsarbetets gång har många återvändsgränder stötts på. Alla sådana pekar på vetenskapliga luckor som behövs fyllas av någon med mer resurser än en kandidatnivåstudent. För det första har vi luckor som medvetet uteslutits ur denna analys för att det redan från början stått klar att det skulle innebära på tok för mycket arbete att inkludera dem. Dessa är:

– Statens ränteaffärer

- Hänsyn till skatteeffekter på ränteutgifter/-inkomster
- Reducerad boendekostnad på grund av ägande av eget hem
- Betalning för arbetsmöjlighet i form av bortskänkt mervärde

Vidare har vi luckor som inte egentligen rör ränta eller ens ägandeinkomst, utan istället utgör grundförutsättningar för all forskning rörande fördelning och där orsaker till eller följer av ekonomisk klass undersöks:

- Hur ska en heltäckande variabel se ut som kan användas för att operationalisera (hela skalan hos) variabeln ”grad av ekonomisk rikedom” och som speciellt tar hänsyn till både inkomst och förmögenhet?
- Hur skulle insamlade av data till den offentliga statistiken kunna göras så att vi inte till så stor grad är hänvisade till hushållssiffror utan istället får tillgång till individualsiffror?

Vi har också luckor som till stor del borde kunna lösas med pengar rätt och slätt. Det är sådana siffror kan tas fram på grundval av datamaterial som redan finns hos SCB, men där ”körningar” av dessa i statistikprogram kostar. Alla variablerna nedan, utom den sista, vill fås efter någon individuell rikedomsoptimering, om inte annat så efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet:

- Direkt ränteinkomst.
- Direkt ränteutgift på grund av lån
- Finansiell portföljsammansättning
- Förtjänst på grund av ägande av hyresfastighet
- Inkomst på grund av direkt ägande av företag
- Bostadstyp; eget hem, bostadsrätt eller hyresrätt i kommunalt respektive privat bostadsföretag. (I fallen med eget hem och bostadsrätt skulle det behövas en uppdelning efter i vilken grad dessa är ägda/belånade, men det kräver eventuellt mer än bara en enkel körning av befintliga datauppgifter.)
- Mått på korrelationen mellan disponibel inkomst och förmögenhet, helst på individnivå.

Härutöver finns också ytterligare luckor av varierande slag:

- Vem äger de finansiella företagen? Speciellt: hur fördelas detta ägande efter någon rikedomsvARIABLE och hur koncentrerat är detta ägande till rikare grupper?
- Ändras bilden om hänsyn tas till så kallade snabbblån, sms-lån och mikrolån?
- Är den ränta som betalas på grund av köp på avbetalning marginell, eller bör den tas

- med en analys av räntans fördelningseffekt?
- Hur blir analysen om ett annat år än 2005 tas som referensår? Hur stor roll spelar det att räntan var jämförelsevis låg under 2005?
 - Vad kan egentligen sägas om pensionssparande, kollektivt respektive individuellt, och den räntefördelning som kan kopplas hit?
 - Finns det andra sätt att upptäcka ränteinkomster och ränteutgifter för individer än de som presenteras i kapitel 2? Kan denna uppdelning ifrågasättas och/eller fördjupas?
 - Hur stor andel av våra konsumtionsutgifter går till ränteutgifter? Är denna andel beroende av om det är bas- eller lyxvaror som konsumeras? (Är till exempel ränteutgifternas andel av priset lägre för arbetsintensiva produkter än för råvaru-/kapitalintensiva? Och konsumerar man större andel arbetsintensiva produkter (”tjänster”) ju rikare man är?)
 - Finns det något bättre sätt att hantera den heterogena grupp som idag ingår i den lägsta decilen efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet?

Den största förhoppningen är att den nationella statistiken en dag kommer omformas så att det blir möjligt att täcka in merparten av dessa luckor. En kanske rimligare förhoppning på kort sikt är att de pengakrävande körningarna faktiskt blir av och att de resultat man då får fram kompletteras med mindre urvalsundersökningar. Fördelning i allmänhet och räntefördelning i synnerhet är en för viktig fråga för att fortleva som enbart en fråga!

REFERENSLISTA

Agell, Jonas & Dillén, Mats (1989), *Räntelägetts fördelningseffekter*, Fackföreningens institut för ekonomisk forskning, Uppsala

Caner, Asena; Wolff, Edward N. & Zacharias, Ajit (2005), "Household wealth, public consumption and economic well-being in the United States", *Cambridge Journal of Economics*, Vol 29, nr 6

Case, Karl; Fair, Ray; Gätner, Manfred & Heather, Ken (1999), *Economics*, Prentice Hall Europe (tryckort ej angiven)

Conrad, Joseph (1959), *An introduction to the theory of interest*, University of California Press, Berkeley och Los Angeles

Crofts, Maria (2005), "Pensionssparande kan bli en dålig affär", *Dagens Nyheter*, 050612
Tillgänglig på <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&a=426917> (080323)

Flam, Harry (2005), "Vinner Sverige på att gå med i EMU?", *Tillämpad makroekonomi*, SNS Förlag, Avesta

Finansinspektionen och SCB, *Statistiska meddelanden: Aktieägarstatistik – aktieäggande i bolag noterade på svensk marknadsplats*, dec 2005 (FM 20 SM 0601). Tillgänglig på <http://www.scb.se/templates/PlanerPublicerat/ViewInfo.aspx?publobjid=671&lang=SV> (080408)

Gidehag, Robert & Olsson, Helena (2004), *Förmögenhetsbildningen i Sverige –Egen karriär eller Bingolotto?*, AB Handelns Utredningsinstitut (tryckort ej angiven)

Heggeman, Hans (2004), "Höginkomsttagare – var går gränsen?", *Välfärd*, nr 1 2004

Hicks, John R. (1948), *Value and Capital. An Inquiry Into Some Fundamental Principles of Economic Theory*, Clarendon Press, Oxford

Kennedy, Margrit (1991), *Ekonomi utan ränta och inflation*, Bokförlaget Korpen, England

Persson, Mats (2005), "Penningpolitken", *Tillämpad makroekonomi*, SNS Förlag, Avesta

Persson, Mats & Skult, Eva (2005), "Inkomstfördelningen", *Tillämpad makroekonomi*, SNS Förlag, Avesta

Riksbanken, *Finansiell stabilitet*, år 2007, nummer 2.

Tillgänglig på www.riksbanken.se/pagefolders/32387/fs2007_2_sve.pdf (080330)

Romer, David (2006), *Advanced macroeconomics* (tredje utgåvan), McGraw-Hill/Irwin, Berkeley

SCB, *Finansmarknadsstatistik Februari 2008*. Tillgänglig på <http://www.scb.se/statistik/FM/FM5001/2008M02/FM5001tab1.pdf> (080408)

SCB (2006), *Förmögenhetsstatistik 2004*, SCB-tryck, Örebro

SCB (2006), *Statistisk årsbok för Sverige 2006*, (förlag ej angivet), Stockholm

SCB (2007), *Statistisk årsbok för Sverige 2007*, SCB-tryck, Örebro

SCB (2008), *Statistisk årsbok för Sverige 2008*, SCB-tryck, Örebro

SCB, *Statistiska meddelanden: Hushållens utgifter 2005* (HE 35 SM 0601).

Tillgänglig på http://www.scb.se/statistik/HE/HE0201/2005A04/HE0201_2005A04_SM_HE35SM0601.pdf (080418)

SCB, *Statistiska meddelanden: Inkomstfördelningsundersökningen 2005* (HE 21 SM 0701).

Tillgänglig på

http://www.scb.se/statistik/HE/HE0103/2005A06/HE0103_2005A06_SM_HE21SM0701.pdf (080418)

SCB, *Statistiska meddelanden: Boende och boendeutgifter 2005, korrigerad version* (BO

23 SM 0701). Tillgänglig på http://www.scb.se/Statistik/HE/HE0103/2005A01/HE0103_2005A01_SM_BO23SM0701.pdf (080314)

SCB-tabell: *Förmögenhetsstruktur 2005 för hushåll i decilgrupper efter disponibel inkomst.*

Medevärden (för alla) i tkr. Ej publicerad. Erhållen via mejl efter telefonsamtal 080407 med Peter Öberg på SCB.

SCB-tabell: *Intäkter och kostnader i flerbostadshus.*

Tillgänglig på http://www.scb.se/templates/tableOrChart____29333.asp (080314)

SCB-tabell: *Justerad disponibel inkomst per konsumtionsenhet för vuxna 18+ år (HEK) efter hushållstyp, kön, ålder, boendeform, tid och tabelluppgift.*

Tillgänglig på <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SaveShow.asp> (080314)

SCB-tabell: *Kapitalvinster, kapitalförluster samt förmögenhet efter inkomstdeciler 2005.*

Medelvärden (för alla) i tusentals kronor. Tillgänglig på http://www.scb.se/templates/tableOrChart____223347.asp (080409)

SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005.*

Tillgänglig på http://www.scb.se/templates/tableOrChart____195793.asp (080314)

SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för kvinnor och män 2005. Gini-koefficient samt andel av totalsumman för de som äger mest i varje tillgångsslag (topp 10 %, topp 5 % samt topp 1 %).*

Tillgänglig på: http://www.scb.se/templates/tableOrChart____195795.asp (071110)

SCB-tabell: *Tillgångar och skulder för personer 2005.*

Tillgänglig på http://www.scb.se/templates/tableOrChart____195791.asp (071110)

Skatteverket (2006), *Skattestatistisk årsbok 2006: Skatter i Sverige*, Elanders Gotab, Vällingby

SOU 2002:73, *Förbättrad statistik om hushållens inkomster*, Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm

SOU 2002:118 *Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken*, Offentliga Publikationer, Stockholm